

ATSAKINGAS ANTIBIOTIKŲ VARTOJIMAS

SVEIKAS
SAULĖS MIESTAS

Antibiotikai yra vienas svarbiausių XX a. medicinos pasiekimų, leidusių efektyviai gydyti bakterines infekcijas ir išgelbėjęs milijonus gyvybių. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais visame pasaulyje stebimas spartus antibiotikų atsparumo didėjimas tapo viena didžiausių globalių visuomenės sveikatos grėsmių. Atsparių bakterijų plitimas riboja gydymo galimybes, ilgina hospitalizacijos laiką, didina mirtingumą bei gydymo išlaidas.

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) antibiotikų atsparumą įvardija kaip vieną iš dešimties didžiausių grėsmių žmonijos sveikatai.

Atsakingas antibiotikų vartojimas – tai kompleksinė strategija, apimanti racionalų šių vaistų skyrimą, tinkamą vartojimą, infekcijų prevenciją, bei visuomenės ir sveikatos priežiūros specialistų švietimą.

Antibiotikų atsparumo esmė ir mechanizmai

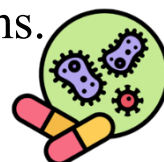
Antibiotikų atsparumas atsiranda, kai bakterijos įgyja gebėjimą išgyventi esant antibiotikų poveikiui, kurie anksčiau jas sunaikindavo ar stabdydavo jų augimą. Šis reiškinys gali išsivystyti dėl genetinių mutacijų arba horizontalaus genų perdavimo tarp bakterijų.

Atsparumo mechanizmai dažnai perduodami per plazmides – mažas DNR daleles, kurios gali lengvai migruoti tarp skirtingų bakterijų rūšių. Tai reiškia, kad atsparumas, atsiradęs viename mikroorganizme, gali greitai išplisti ir į kitas, įskaitant patogenines bakterijas.

Netinkamos antibiotikų vartojimo priežastys

1. Perteklinis ir neracionalus skyrimas medicinoje

Vienas svarbiausių atsparumo didėjimo veiksnių – perteklinis antibiotikų vartojimas. Tyrimai rodo, kad iki 30–50 % antibiotikų receptų išrašoma be medicininės būtinybės, dažnai gydant virusines infekcijas, kurioms antibiotikai neveiksmingi (pvz., peršalimą ar gripą). Gydytojai neretai jaučia pacientų spaudimą skirti antibiotikų, tikėdamiesi greitesnio pasveikimo, nors tai prieštarauja klinikinėms rekomendacijoms.

2. Savigyda ir netinkamas vartojimas

Daugelyje šalių, įskaitant ir Lietuvą, gyventojai vis dar linkę vartoti likusius antibiotikus be gydytojo paskyrimo arba nebaigia gydymo kurso, vos pasijutę geriau. Tokie veiksmai lemia, kad bakterijos lieka gyvybingos ir įgyja atsparumą.

3. Veterinarijos ir žemės ūkio praktikos

Didelis antibiotikų kiekis naudojamas gyvulininkystėje – tiek gydymui, tiek profilaktikai, o kai kur net ir augimo skatinimui.

Nors Europos Sąjungoje pastaroji praktika uždrausta, pasauliniu mastu ji vis dar paplitusi. Antibiotikų likučiai per maisto grandinę ar aplinką gali patekti į žmogaus organizmą, skatindami atsparių bakterijų formavimąsi.

4. Infekcijų kontrolės stoka ir aplinkos veiksniai

Ligoninėse, ypač intensyvios terapijos skyriuose, atsparios bakterijos gali plisti per medicinos personalo rankas, instrumentus ar paviršius. Nepakankamos infekcijų kontrolės priemonės (pvz., nepakankama rankų higiena, netinkamas dezinfekavimas) sudaro sąlygas atspariems mikroorganizmams plisti tarp pacientų.

Pasekmės visuomenės sveikatai

Antibiotikų atsparumas turi plačias pasekmes sveikatos sistemai. Pacientai, užsikrėtę atspariomis infekcijomis, dažnai serga sunkiau, ilgiau būna hospitalizuoti ir patiria didesnę mirties riziką.

Ekonominiu požiūriu, PSO ir Europos ligų prevencijos ir kontrolės centras skaičiuoja, kad antibiotikų atsparumas ES kasmet sukelia apie 1,5 milijono papildomų hospitalizacijos dienų ir daugiau nei 30 000 mirčių. Finansinės išlaidos sveikatos priežiūros sistemai ir produktyvumo praradimas siekia milijardus eurų kasmet.

Socialiniu aspektu, atsparumo plitimas kelia pavojų visuomenės pasitikėjimui medicinos sistema. Procedūros, kurios anksčiau buvo laikomos saugiomis – tokios kaip chirurginės operacijos, organų transplantacijos ar chemoterapija – tampa pavojingesnės dėl infekcijų, kurių nebepavyksta gydyti standartiniais antibiotikais.

Atsakingo vartojimo principai

Atsakingas antibiotikų vartojimas – tai koordinuotas veiksmas, kuriuo siekiama optimizuoti antibiotikų skyrimą ir vartojimą, taip mažinant atsparumo riziką ir išlaikant šių vaistų veiksmingumą ateities kartoms.

Pagrindiniai principai:

- 1. Tikslus diagnozavimas.** Antibiotikai turi būti skiriami tik esant patvirtintai ar labai tikėtinai bakterinei infekcijai, remiantis laboratoriniais ir klinikiniais duomenimis.
- 2. Tinkamas antibiotiko pasirinkimas.** Reikia atsižvelgti į infekcijos lokalizaciją, galimą sukėlėją, vietinį atsparumo profilį ir paciento būklę.
- 3. Tinkama dozė ir gydymo trukmė.** Nepakankama dozė arba per trumpas gydymo kursas skatina atsparumo vystymąsi, tuo tarpu per ilgas kursas didina šalutinio poveikio ir mikrobiotos disbalanso riziką.
- 4. Vartojimo kontrolė ir priežiūra.** Ligoninėse turėtų veikti antibiotikų vartojimo priežiūros komandos, stebinčios receptų pagrįstumą ir infekcijų kontrolę.
- 5. Pacientų švietimas.** Gyventojai turi būti informuoti apie antibiotikų veikimą, netinkamo vartojimo pavojus ir atsakomybę.

Globalūs ir nacionaliniai veiksmai

Kova su antibiotikų atsparumu reikalauja tarptautinio bendradarbiavimo. PSO 2015 m. patvirtino Pasaulinį veiksmų planą dėl antimikrobinio atsparumo, kuris apima penkias strategines kryptis:

1. Informuotumo didinimą;
2. Stebėsenos ir tyrimų stiprinimą;
3. Infekcijų prevenciją;
4. Racionalų vaistų naudojimą;
5. Investicijas į naujų antibiotikų, vakcinų ir diagnostikos priemonių kūrimą.

Lietuvoje įgyvendinama Nacionalinė antimikrobinio atsparumo valdymo programa, kuri orientuota į stebėseną, atsakingo vartojimo skatinimą sveikatos priežiūros įstaigose, visuomenės švietimą bei veterinarinės praktikos kontrolę. Pastaraisiais metais pastebimas teigiamas pokytis – antibiotikų vartojimas mažėja.

Atsparumo problema skatina ieškoti naujų sprendimų

- **Greitosios diagnostikos technologijos**, leidžiančios per kelias valandas nustatyti infekcijos sukėlėją ir jo jautrumą antibiotikams, taip išvengiant nereikalingo plataus spektro antibiotikų vartojimo.
- **Naujos kartos antibiotikai ir antimikrobinės medžiagos**, įskaitant bakteriofagus, antimikrobinus peptidus ir CRISPR pagrindu veikiančias sistemas.
- **Dirbtinio intelekto** taikymas antibiotikų atradimui ir atsparumo prognozėms.
- **Mikrobiotos terapijos**, siekiant atstatyti natūralią žmogaus mikroflorą ir mažinti atsparių bakterijų kolonizaciją.

Atsakingas antibiotikų vartojimas yra būtinas siekiant išsaugoti šių vaistų veiksmingumą ateities kartoms. Antibiotikų atsparumas – tai ne vien medicininė, bet ir socialinė, ekonominė bei etinė problema, reikalaujanti visų grandžių bendradarbiavimo: sveikatos priežiūros specialistų, pacientų, politikų, farmacijos pramonės ir žemės ūkio sektoriaus.

Efektyvus sprendimas gali būti pasiektas tik įgyvendinant daugiapakopę strategiją – nuo švietimo ir racionalaus vartojimo iki inovatyvių technologijų kūrimo. **Tik suvokdami antibiotikų vertę ir elgdamiesi atsakingai, galime užtikrinti, kad šie vaistai išliks veiksmingi ir ateityje.**

Parengė Šiaulių miesto savivaldybės visuomenės sveikatos biuro visuomenės sveikatos specialistė Raminta Pranckūnė pagal Higienos instituto informaciją El. p. raminta.pranckune@sveikatos-biuras.lt, Tel.: 067684794.